

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu järjestö tai yhdistys

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

SOSTE ei ehdotuksen useista hyvistä tavoitteista huolimatta kannata ehdotusta kokonaisuudessaan, koska se sisältää liian suuria riskejä yhteiskunnassa haavoittuvassa asemassa ja vaikeissa elämäntilanteissa olevien ryhmien palveluiden ja muun tuen saamiselle ja oikeusturvalle. Alan eettisten ohjeiden mukaan tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen tarkoittaa sitä, että sosiaali- ja terveydenhuollossa kiinnitetään erityistä huomiota niihin ihmisiin, joiden asema on heikompi tai jotka ovat vaarassa jäädä palvelujen ulkopuolelle.

Ehdotuksessa on hyviä tavoitteita ja hyvinvointialueille annettaisiin nykyistä huomattavasti joustavampia mahdollisuuksia kehittää uudenlaisia, paremmin ihmisten tarpeisiin vastaavia palveluita. Hyvinvointialueilla on jo tehty ja tehdään monipuolista kehittämistyötä. Ehdotettu sääntely jättäisi kuitenkin alueille niin paljon liikkumavaraa, että säästöpainneissa apua tarvitsevien ihmisten tuki ja palvelut, oikeusturva ja alueellinen yhdenvertaisuus vaarantuisivat entisestään.

Riskit syntyvät siitä, että muutosten ajurina ovat ensisijaisesti säästöt. Sosiaalihuollon kehittämisen tavoitteet ovat alisteisia nopeasti saataviksi ajatelluille säästöille. Näitä on mahdollista saada henkilöstökuluista. Sosiaalihuollossa on jo nyt runsaasti tyydyttämätöntä palvelutarvetta. Asiakasmäärät ovat monissa palveluissa ja monilla hyvinvointialueilla liian suuria. Samaan aikaan

asiakkaiden avun tarpeet ovat kasvaneet ennätyskorkean työttömyyden, elinkustannusten nousun ja etuusleikkauksien vuoksi. Myös merkittävät leikkaukset sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuksiin ovat heikentäneet ihmisten mahdollisuuksia saada apua. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kohtaavasta työstä on jo pitempään välittynyt viesti, etteivät ihmiset saa oikeanlaista apua oikeaan aikaan ja riittävän pitkään. Muun muassa päihde- ja mielenterveyskysymyksissä ihmiset jäävät liian kevyen tai vääränlaisen avun varaan. Uudistus kasvattaisi tätä riskiä.

On ongelmallista, että palveluita lähdetään uudistamaan laajasti ilman, että nykyisten palveluiden tilanteesta, edes asiakasmääristä, ja palveluiden vaikuttavuudesta asiakkaille tiedetään kovinkaan paljon. Ehdotukset on tehty lyhyellä valmisteluajalla ja riittämättömällä vaikutusten arvioinnilla. Ehdotusten pohjalta ei tiedetä, miten palvelut ja tuki kehittyvät: katsotaan, mitä mahdollisesti syntyy, miten ihmisille käy. Tällaisissa murrosvaiheissa on vaarana, että osalla ihmisistä palveluihin tulee kohtalokkaita muutoksia tai katkoksia: työntekijät vaihtuvat, uusista, vasta muodostuvista palveluista ei vielä saa tietoa tai tukea tai huomataan, että ne eivät vastaa ihmisten tarpeisiin. Nämä asiat havaitaan vasta jälkeinpäin, joillekin liian myöhään.

Ehdotuksilla on määrällisesti melko pieni säästötavoite suhteessa koko hyvinvointialuerahoitukseen: noin sata miljoonaa euroa noin 27 miljardin rahoituksesta vuonna 2026. Henkilöstövähennyksenä sosiaalihuollosta - lähes 800 sosiaalihuollon ammattilaisen henkilötyövuotta - vaikutus ihmisten avunsaantiin on kuitenkin suuri. Samaan aikaan hyvinvointialueisiin kohdistuu myös muita säästöpaineita.

Lakiehdotusten yksi ongelma on, että ne hämärtävät sen, millaista tukea ja palveluita on saatavilla. Ne myös heikentävät asiakkaiden mahdollisuuksia hakea muutosta menettelyihin, jotka he kokevat virheellisiksi tai riittämättömiksi. Lakiehdotuksessa on monin paikoin viitattu asiakkaiden oikeusturvan vaarantumiseen. Tämä on otettava vakavasti.

Sosiaalihuollon asiakkaina on lähes 800 000 ihmistä vuodessa. Asiakkuus syntyy yleensä jollain tavoin vaativassa tai vaikeassa elämäntilanteessa, jossa perusoikeudet, kuten oikeus riittävään toimeentuloon ja asumiseen ovat usein vaarantuneet. Tilanteet syövät monin tavoin ihmisen voimavaroja. Tiedon avunsaantimahdollisuuksista ja menettelyistä, joilla apua haetaan ja myönnetään, on oltava täsmällistä ja helposti ja ymmärrettävästi saatavilla.

Kuten ehdotuksessa todetaan, menettelylliset oikeudet ovat erityisen tärkeitä sosiaalihuollossa, jossa asiakkaiden elämäntilanne on usein juuri palvelujen ja tuen tarpeen aikaan sellainen, ettei heillä itsellään ole voimavaroja tunnistaa, vaatia tai pitää kiinni oikeuksistaan. Silti esitys puuttuu juuri sosiaalihuollon asiakkaiden menettelyllisiin oikeuksiin. Ehdotuksista herää kysymys, miten sääntely suojaisi kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevia ihmisiä.

Esityksessä asiakasturvallisuuden huomioiminen mainitaan yhtenä uudistuksen tavoitteista, mutta ehdotusten vaikutuksia asiakasturvallisuuteen ei analysoida. Myös ehdotusten eettinen pohdinta muun muassa oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta jää puolitiehen.

Uudistuksia ei pidä tehdä säästötavoitteet vaan asiakaslähtöisyys ja entistä vaikuttavammat palvelut edellä. Ehdotukset eivät näistä kirjatuihin hyvistä tavoitteista huolimatta edistä kumpaakaan: Asiakkaiden oikeusturva ja palveluiden laatu ja kirjo voivat vaarantua. Vaikuttavuuden kehittäminen ottaa takapakkia asiakasprosessiin, kirjaamiseen ja asiakassuunnitelmien tekemiseen, ehdotettujen muutosten vuoksi.

Kehittäminen tuskin onnistuu vähenevällä henkilöstöllä, kun samaan aikaan asiakasmäärät ja asiakkaiden tarpeet ovat kasvussa. Myös kannatettava painopisteen siirto ongelmia ehkäisevään ja nykyistä varhaisempaan tukeen vaatii ensin lisäpanostuksia ennen kuin siitä saadaan hyötyjä ja kustannussäästöjä. Henkilöstövähennykset eivät mahdollista panostuksia.

Nykyiset palvelut eivät kaikilta osin vastaa asiakkaiden tarpeisiin. Palveluita on kuitenkin kehitettävä huolellisesti ja pitkäjänteisesti niin, että ne ihmiset, joita varten palvelut ja muu tuki ovat olemassa sekä heitä edustavat järjestöt otetaan laajasti mukaan pitkäjänteiseen kehittämistyöhön. Jos palveluita parannetaan ja uusia luodaan asiakaslähtöisesti ja vaikuttavuuden arviointia ja seuranta kehitetään niin valtakunnallisesti kuin alueilla, kustannussäästöjä voidaan saada pitemmällä aikavälillä ja myös muista palveluista kuin sosiaalihuollosta. Tärkeää on ylipäänsä vahvistaa sosiaalihuollon kehittämISRakenteita ja lisätä kehittämistyön resursseja.

Jos uudistus etenee, sen toimeenpanoa on seurattava laajasti ja monipuolisesti heti sen voimaan tulosta lähtien. Korjaustoimiin on ryhdyttävä välittömästi, jos esitetyt riskit toteutuvat.

Koska sosiaalipalvelut ja asiakkaan saama tuki muuttuisivat entistä epätasemmalla määrällä ja tulkinnanvaraisemmiksi, on annettava kansalliset soveltamisohjeet ja järjestettävä laajasti koulutusta muuttuneiden lakien sisällöstä ja tulkinnasta. Ei ole mielekäs eikä yhdenvertaisuutta edistävää, että soveltamisohjeita laaditaan erikseen kaikilla hyvinvointialueilla, 21+1 kertaa.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Esityksellä on useita erilaisia tavoitteita, joita ei kuitenkaan ole SOSTEn näkemyksen mukaan mahdollista saavuttaa samanaikaisesti. Esitys on ensisijaisesti budjettilaki, jonka tarkoituksena on keventää hyvinvointialueiden järjestämisvelvoitetta ja sitä kautta vähentää niiden rahoitusta.

Sosiaalipalveluja koskevan sääntelyn yksityiskohtaisuuden purkaminen antaa hyvinvointialueille mahdollisuuden ottaa paremmin huomioon alueelliset olosuhteet ja tarpeet, mutta käänköpuolena on lisääntyvä alueellinen eriarvoisuus palvelujen saatavuudessa ja sisällössä.

SOSTE huomauttaa, ettei yksityiskohtainen sääntely ole toimintaympäristön muuttumisen vuoksi käynyt tarpeettomaksi, sillä vaikka sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjien määrä on kuntapohjaisesta mallista vähentynyt, niitä on edelleen monta. Hyvinvointialueet ovat hyvin erilaisissa taloudellisissa tilanteissa, mikä vaikuttaa ratkaisevasti niiden kykyyn vastata asukkaiden palvelutarpeisiin. Monella hyvinvointialueella ei ole taloudellista mahdollisuutta järjestää mitään eilakisäateistä toimintaa.

Asiakasprosessin selkeyttäminen, varhaisempaan tuen tarpeen tunnistamiseen ja siihen vastaamiseen ohjaaminen ovat hyviä tavoitteita, mutta suurimmalta osin jo nykyisen lainsäädännön mukaan hyvinvointialueilla toimeenpantavissa. Se edellyttäisi resursseja, panostamista sosiaalihuollon sisältöjohtamiseen, sosiaali- ja terveyspalveluiden aitoon integraatioon ja monialaiseen yhteistyön. Tästä näkökulmasta SOSTE kannattaa esitykseen sisältyvää sosiaalihuollosta vastaavasta viranhaltijasta säätämistä.

Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen roolia sosiaalihuollossa palveluiden rinnalla on varmasti syytä korostaa, mutta tavoite asettuu kyseenlaiseen valoon, kun uudistusten säästövaikutukset on laskettu pääosin nimenomaan sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien henkilötyövuosissa. Yhteensä esitys sisältää lähes 800 henkilötyövuoden vähennykset. Näin ollen hallinnollisen työn keventäminen ei vapauttaisi sosiaalityön ja -ohjauksen resurssia asiakkaan oikea-aikaiseen tukemiseen, vaan tätä resurssia ei enää olisi lainkaan.

SOSTE ei kannata esitystä, jonka mukaan sosiaalityö ja sosiaaliohjaus, ts. sosiaalihuollon ammatillinen asiantuntijatyö, ei olisi enää palvelua eikä siitä tehtäisi hallintopäätöstä, koska tämä vaarantaisi niin asiakkaan kuin työntekijän oikeusturvan. Sosiaalipalvelujen toissijaisuus sosiaalihuollon ammatilliseen asiantuntijatyöhön nähden herättää huolen sosiaalipalveluiden tarpeenmukaisesta saatavuudesta. Määrärahasidonnaisten sosiaalihuollon palveluiden saamisen kriteerit ovat usein jo nykyisellään tiukat.

Esityksellä pyritään ohjaamaan painopistettä varhaiseen ja oikea-aikaiseen tukeen, mutta toisaalta taas korostetaan sosiaalihuollon viimesijaista luonnetta. Tämä on yksi esityksen tavoitteiden suurimmista ristiriidoista, joka kaippaa tarkennusta. On oltava asiakkaiden tiedossa, minkälaisissa asioissa voi luottaa sosiaalihuollon tukeen ja apuun.

Yksi lakiehdotusten ristiriidoista on se, että sosiaalihuollon vaikuttavuutta halutaan kehittää, mutta kirjaamiseen ja asiakassuunnitelman tekemiseen esitetyillä muutoksilla vaikuttavuuden arvioinnin ja

seurannan kehittämistä viedään pohjaa. Vaikuttavuutta heikentää myös se, että yhä harvemmalle asiakkaalle nimettäisiin omatyöntekijä.

Tarpeellisten tietojen kirjaaminen on vähimmäisedellytys vaikuttavuuden seurannalle ja arvioinnille. Kirjaamisen keventämisen vuoksi pitäisi muokata tietojärjestelmiä, mistä syntyisi kustannuksia. Niistä ehdotuksessa on vasta alustavia arvioita, mutta summan arvioidaan nousevan kaikkien hyvinvointialueiden osalta miljooniin.

Asiakkaan kanssa laadittu asiakassuunnitelma sisältää työskentelyn tavoitteet, joiden toteutumista omatyöntekijä parhaimmillaan seuraa. Jos yhä useampi asiakas jää ilman näitä, työn vaikuttavuuden seuranta osana arjen työtä vaikeutuu. Myös tavoite työntekijöiden vähentämisestä heikentää mahdollisuuksia kehittää vaikuttavuuden arviointia. Säästöpainneissa tehdään laissa määritellyt tehtävät. Kehittämistyöhön ei riitä resursseja.

Lakiehdotusten tulisi olla sisäisesti johdonmukaisia: jos halutaan ensisijaisesti vähentää kustannuksia, ei välttämättä pystytä saavuttamaan kehittämistavoitteita.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

-

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

SOSTE pitää kannatettavana esitystä, että samaan pykälään koottaisiin nykyisen sosiaalihuoltolain eri pykäliin sisältyvät säännökset siitä, miten erityisen tuen tarpeessa olevan asiakkaan asema tulee ottaa huomioon palveluja järjestettäessä ja sosiaalihuollon asiakkuuden eri vaiheissa.

Esityksessä erityistä tukea henkilön määritelmä kuitenkin muuttuisi nykyisestä SHL 3 §:stä. Voimassa olevassa laissa erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä ja asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä, "jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vammasta tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttäytymisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi".

Uudessa pykälässä 5 a § erityistä tukea tarvitsevilla asiakkaalla tarkoitettaisiin henkilöä, "jonka sosiaalihuollon saaminen ja käyttäminen voi ilman erityistä tukea vaarantua psyykkisen, kognitiivisen tai sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteen taikka suojelutarpeen vuoksi".

Uudesta määritelmästä poistettaisiin vammasta tai sairaudesta, päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä ja usean yhtäaikaisen tuen tarpeesta johtuvat syyt. SOSTE ei kannata määritelmän sisällöllistä muuttamista, koska uusi muotoilu saattaisi

tulkinnanvaraisuudellaan ("sosiaalisen toimintakyvyn rajoite") rajata erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden joukosta pois erityisen haavoittuvassa asemassa olevia ihmisryhmiä, kuten pitkäaikaissairaita, vammaisia ja päihteiden ongelmakäytöstä kärsiviä. Tämä tarkoittaisi muun muassa, ettei näille ihmisryhmille tarvitsisi enää jatkossa tehdä asiakassuunnitelmaa tai nimetä omatyöntekijää.

Säästöpainneissa on riski, ettei erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja muita asiakkaita määritellä erityisen tuen tarpeessa oleviksi, koska näin keventyisivät velvollisuudet tehdä asiakassuunnitelma ja nimetä asiakkaalle omatyöntekijä.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

SOSTE pitää kannatettavana, että eri asiakasryhmien hyvinvoinnin edistämistä koskevat pykälät kootaan yhteen. On tärkeää, että hyvinvointialue velvoitetaan tarjoamaan hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistäviä toimia erityisesti niille henkilöille, joiden elinoloihin tai elämäntilanteeseen liittyy erityisiä hyvinvointia uhkaavia tekijöitä.

Myös sote-järjestämislain (612/2021) 6 § ja 7 § velvoittavat hyvinvointialueita ja kuntia edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Lupa- ja valvontaviraston tekemästä järjestämislain mukaisesta selvityksestä kuitenkin ilmenee, että hyvinvointialueilla on ollut järjestämisen haasteita kuntien kanssa tehtävässä yhteistyössä, erityisesti mielenterveyden edistämiseksi. Tämä puoltaa erityisen huomion kiinnittämistä mielenterveyden edistämiseen.

Ennaltaehkäisy ja varhainen tuki eivät kehity ilman panostuksia, etenkin ehdotuksen tarkoittamalla, nykyistä vähäisemmällä henkilöstömäärällä.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei

Perustelut tiiviisti?

SOSTE ei kannata ehdotusta, jonka mukaan luvun 3 14 §:ssä säädettävät sosiaalihuollon tehtävät ehdotetaan erotettaviksi sosiaalihuollon ammatilliseen asiantuntijatyöhön sekä sosiaalipalveluihin. Sosiaalihuollon ammatillista asiantuntijatyötä tehdään osana sosiaalipalveluita ja niiden erottaminen toisistaan on keinotekoisia. Muita palveluita ei myöskään voida korvata sosiaalityöllä ja sosiaaliohjauksella.

SOSTE katsoo, että sosiaalihuollon ammatillisesta asiantuntijatyöstä tulisi jatkossakin säätää velvollisuus tehdä hallintopäätös silloin, kun se on ainoa asiakkaalle myönnettävä, mahdollisesti pitkäaikainenkin palvelu. Hallintopäätöksistä luopuminen heikentäisi asiakkaan oikeutta hakea muutosta päätökseen. Ehdotusta tulisi muuttaa siten, että asiakkaalla säilyy oikeus vaatia kirjallinen, muutoksenhakukelpoinen päätös, jos hän on eri mieltä palvelun tarpeesta tai sisällöstä. Hallintopäätöksen vaihtoehtona mainittu asiakkaan mahdollisuus muiden oikeusturvakeinojen, eli muistutuksen ja kantelun, käyttöön ei ole riittävä eikä riittävän vaikuttava.

Tuen tarpeisiin vastattaisiin ensisijaisesti sosiaalihuollon ammatillisella asiantuntijatyöllä eli sosiaaliohjauksella tai sosiaalityöllä. Sosiaalipalveluja järjestettäisiin vain, jos sosiaalihuollon ammatillisena asiantuntijatyönä annettava tuki ei yksinään olisi asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamiseksi sopivaa tai riittävää. Muotoilun tulisi olla sopivaa ja riittävää. Ei ole järkevää tarjota palvelua, joka on sopivaa, mutta ei riittävää tai riittävää, mutta ei sopivaa.

Ylipäänsä muotoilu on epätarkkaa ja tulkinnanvaraista. Asiakkaan olisi vaikea saada selvyttä, millaista apua olisi tarjolla. On vaarana, että kun palvelutarpeen arviointia ei tarvitsisi tehdä entiseen tapaan ja säästötarkoituksessa myös tuen tarpeen arvioinnissa asiakkaita ohjattaisiin hakemaan apua muualta kuin sosiaalipalveluista, ihmiset jäisivät liian kevyen tuen varaan, ilman tarvitsemiaan palveluita. Tämä on ongelma jo nyt, ja esitys voisi heikentää tilannetta.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

SOSTE ei kannata lapsiperheiden palveluvalikoiman supistamista ehdotetulla tavalla. Ehdotus jättäisi hyvinvointialueille liikaa liikkumavaraa sen suhteen, millaisia palveluja lapsille ja lapsiperheille on järjestettävä. Alueilla on hyvin erilaiset taloudelliset mahdollisuudet järjestää ja kehittää palveluita. Myös ehdotuksessa on tunnistettu riski, että väljempi sääntely yhdistettynä nykyisiin ja tuleviin säästöpaineluihin ja hyvinvointialueiden muutoinkin erilaisiin edellytyksiin, voi johtaa palvelujen liialliseen supistumiseen tai siihen, että palvelujen kehittämiseen ei pystytä panostamaan asiakkaiden tuen tarpeisiin vastaamiseksi.

SOSTEn näkemyksen mukaan kasvatus- ja perheneuvonta tulee säilyttää hyvinvointialueiden järjestämistä vastuulle kuuluvana sosiaalipalveluna. Säästöpainneissa ei riitä, että monialaisen palvelun järjestäminen jää vain hyvinvointialueille mahdolliseksi. Sen järjestämisen tulee olla velvoittavaa.

Monialaisuuden vaateen poistaminen on vastoin niitä kehittämissuuntia, joita alalla tarvittaisiin. Ehdotus sisältää riskin, etteivät lapsiperheet saisi alueellisesti tasavertaisesti palveluja, jos palvelu säilyisi vain osalla hyvinvointialueista.

Perheneuvoloissa tehdään lasten ennaltaehkäisevää ja korjaavaa, ei erikoissairaanhoidon vaatimaa, mielenterveystyötä sekä tarjotaan lapsille ja vanhemmille matalan kynnyksen varhaisen tuen palvelua. Tällaisen palvelun poistaminen palveluvalikoimasta on vastoin tavoitetta painottaa nykyistä enemmän ongelmia ehkäisevää ja varhaista tukea.

SOSTE kannattaa ehdotukseen sisältyvää mahdollisuutta taloudellisen tuen maksamiseen erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

SOSTE katsoo, että tarvelähtöisyys sekä tuen sovittaminen yhteen henkilön muiden tarvittavien palveluiden kanssa on lähtökohtaisesti kannatettavaa. Perusteluissa on varsin kattavasti kuvattu palvelun tarkoitus sekä palvelun mahdollinen sisältö. Sitä tulisi kuitenkin vielä selkeyttää. Nyt sisältö jää tulkinnanvaraiseksi. Palvelun mahdollisesta sisällöstä olisi hyvä kirjata myös pykälätasolle.

Perusteluissa todetaan myös, että tukea annettaisiin sosiaalialan ammattihenkilön koordinoimana tavoitteellisenä toimintana henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan. Palveluun osallistuvalla asiakkaalla tulisi nimetä omatyöntekijä, palvelu perustuisi yksilölliseen suunnitelmaan ja olisi tavoitteellista. Vähintään nämä kirjaukset tulisi selkeämmin nostaa pykälätasolle.

Määrärahasidonaisuus ja väljä sääntely tulevat vaikuttamaan siihen missä määrin ja minkä muotoisena palvelua on tosiasiallisesti saatavilla eri hyvinvointialueilla.

Esityksessä korostetaan yhteistyötä työvoimaviranomaisten kanssa, mutta TYM-lainsäädäntöön ei tehdä tässä vaiheessa muutoksia. Pelkästään hyvällä tahdolla yhteistyö ei toimi, vaan polutus eteenpäin voi epäonnistua. Tämä voi johtaa palveluiden väliinpuotoamisiin. Tarvitaan myös TYM-lainsäädännön uudistamista eri toimijoiden roolien ja vastuiden selkeyttämiseksi.

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

Mielenterveys- ja päihdepalvelut

Sosiaalihuoltolain 14 § määrittelee hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvat sosiaalipalvelut. Ko. 14 §:n palveluluettelosta esitetään kumottavaksi päihde- ja riippuvuustyötä ja mielenterveystyötä koskevat 14 ja 17 lakiteknisistä syistä. Palvelujen järjestämisvastuuta ja asiakkaan oikeuksia koskevien säännösten tulee olla lainsäädännössä yksiselitteisiä ja hyvinvointialueita selkeästi ohjaavia. Päihde- ja riippuvuustyön sekä mielenterveystyön poistaminen 14 §:n palveluluettelosta voi lisätä tulkinnanvaraisuutta palvelun järjestämisvelvollisuudesta.

Kun mielenterveys- ja päihdepalveluita koskeva erityislainsäädäntö ehdotettiin kumottavaksi ja niitä koskevat lait siirrettäviksi sosiaalihuoltolakiin ja terveydenhuoltolakiin, SOSTE korosti lausunnossaan, ettei kumoaminen saa missään nimessä johtaa mielenterveys- ja päihdepalvelujen järjestämisvastuun heikentymiseen eikä vaarantaa oikeutta erityisesti näille kohderyhmille suunnattuihin palveluihin. Jos edelleen ehdotetun mukaisesti päihde- ja riippuvuustyötä sekä mielenterveystyötä "häivytetään" lainsäädännöstä, uhkana on palveluiden saatavuuden heikentyminen entisestään.

**9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4)
Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?**

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus sisältää monia kannatettavia asioita:

- yhteyden saaminen viivytyksettä sosiaalihuoltoon
- neuvonnan ja ohjauksen nopean ja helpon saatavuuden parantaminen, sen roolin vahvistaminen
- mahdollisuus saada neuvontaa myös anonyymisti
- mahdollisuus aloittaa tuen tarpeen arviointi nopeasti
- ammatillisen osaamisen vahvistaminen ja varmistaminen neuvonnassa ja ohjauksessa

Näillä ehdotuksilla voidaan päästä lähemmäksi sitä, että asiakas saisi apua ajoissa ennen kuin tilanteet monimutkaistuvat entisestään ja ongelmat pitkittyvät. Mutta koska palvelutarpeen arviointia halutaan keventää ja tästä odotetaan saatavan henkilöstösäästöjä, on vaarana, että apua hakevien ihmisten tuen tarpeet arvioidaan liian kevyesti ja nopeasti ensimmäisillä yhteydenotoilla ja ihminen jää vaille tarvitsemaansa apua.

Sosiaalihuoltoon yhteyttä ottavien ihmisten tilanteet lienevät melko harvoin yksinkertaisia ja pikaisella neuvonnalla hoidettavia. Yhteydenoton taustalla voi olla asioita, kuten päihteiden käyttöä tai kaltoinkohtelua, joiden esille ottaminen ei ole helppoa ja vaatii luottamuksen syntymistä. Esimerkiksi lapsen suojelun tarve ei aina ilmene yhteydenotosta. Ensiarvion tekeminen on vaativaa. On riski, että varsinainen tuen tarve jää näkymättömiin ja asiakkaan tai perheen ongelmat pahenevat. Ehdotusten pohjaksi tulisi olla tutkimustietoa.

Ehdotuksen mukaan tuen tarpeen arvioiminen toteutettaisiin:

- neuvonnan ja ohjauksen tai
- seitsemän arkipäivän kuluessa järjestettävän henkilökohtaisen keskustelun taikka
- tarvittaessa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen yhteydessä.

Asiakkuus alkaisi, kun asian vireilletulon perusteella aloitetaan tuen tarpeen arvioiminen.

Neuvonta ja ohjaus voisi olla yleistä, esimerkiksi palvelujärjestelmää koskevaa, mutta myös yksilön oikeuksia ja asemaa koskevaa, jolloin tuen tarpeen arviointi alkaisi jo neuvonnassa. Tällöin neuvontaa tai ohjausta hakevan henkilön tietoja voitaisiin kirjata asiakastietojärjestelmään.

Kuten esityksessä todetaan, ero yleisen neuvonnan ja viranomaistyönä tehtävän tuen tarpeen arvioinnin välillä olisi liukuva. Asiakkaan aseman ja asiakkuuden alkamisen pitäisi olla asiakkaalle selviä. Sääntelyn vaikutukset kohdistuvat monin tavoin asiakkaan oikeusturvaan ja sosiaalisiin oikeuksiin pääsyyn. Apua hakevan ihmisen voi olla vaikea hahmottaa, missä asemassa hän neuvontaa ja ohjausta saa, milloin hänestä kirjataan tietoja asiakastietojärjestelmään, milloin hänestä tulee sosiaalihuollon asiakas ja mikä on neuvojen ja ohjauksen ja tuentarpeen arvioinnin tuloksena syntyvän ”päätöksen” status. Voiko neuvonnan ja ohjauksen tulokseen ilmaista tyytymättömyytensä, hakea muutosta?

Ehdotukset tehdä kirjauksia myös neuvonnasta ja ohjauksesta tarkoittaisivat kirjaamisen lisäämistä eivät sen vähentämistä, mitä ehdotuksilla tavoitellaan. Koska ehdotuksilla pyritään säästöihin nimenomaan henkilöstön määrästä, jää epäselväksi, mistä saataisiin resursseja neuvonnan ja ohjauksen vahvistamiseen.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Omatyöntekijän nimeäminen on sosiaalihuollossa erityisen tärkeää: Monet asiakkaat tarvitsevat asiansa ajajaa ja rinnalla kulkijaa monimutkaisessa etuus- ja palvelujärjestelmässä. Sosiaalityöntekijän ammattitaitoa edellytetään erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon tai muiden toimijoiden sektorirajat ylittävien palveluiden yhteensovittamisessa. Omatyöntekijällä on keskeinen rooli siinä, ettei asiakas joudu kulkemaan ”luukulta toiselle” esittämässä asiaansa yhä uudelleen. Sosiaalihuollossa muutoksia elämäntilanteeseen syntyy asiakkaan oman työskentelyn tuloksena, ei erilaisilla toimenpiteillä, kuten usein terveydenhuollossa. Oma työntekijä, johon on syntynyt luottamus, on välttämätön muutostyöskentelyn tukena. Asiakkaalla vaihtuvat työntekijät ovat yksi sosiaalihuollon ongelmista.

Ehdotuksen mukaan asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä, jos se on asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamiseksi tarpeellista. Erytystä tukea tarvitsevalle asiakkaalle on nimettävä omatyöntekijä, ellei kyseessä ole tilapäinen tuen tarve tai ellei se ole muuten ilmeisen tarpeetonta.

Omatyöntekijän tehtäviä ja roolia ehdotetaan täsmennettäväksi, mutta ehdotus jättää enemmän paljon tulkinnanvaraa. Omatyöntekijän nimeämistä ei pitäisi heikentää vaan pikemmin vahvistaa. Lähtökohtaisesti kaikille asiakkaille tulisi edelleen nimetä omatyöntekijä.

SOSTE katsoo, ettei asiakassuunnitelmaa koskevaa sääntelyä pidä keventää. Suunnitelman tekeminen on sidoksissa asiakkaan tuen tarpeen arviointiin ja näistä molemmista odotetaan säästöjä. Näitä kahta, kuten koko asiakasprosessia, tulee tarkastella kokonaisuutena. Jos tuen tarpeen arviointi jää kevyeksi, asiakas voi jäädä ilman myös omatyöntekijää ja asiakassuunnitelmaa. Ongelmana on ollut, ettei asiakkaille ole vaativissakaan tilanteissa tehty suunnitelmia. Ehdotettu sääntely ei korjaa tätä puutetta vaan voi pahentaa ongelmaa.

Asiakassuunnitelmaa koskevan sääntelyn keventäminen on ongelmallista asiakkaan edun, oikeusturvan ja palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin kannalta. Asiakassuunnitelma toimii parhaimmillaan palvelujen yhteensovittamisen työkaluna ja ohjaa monitoimijaista työskentelyä. Sääntelyn keventäminen voi vaikeuttaa näitä.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

SOSTE kannattaa asiakasmitoituksesta säätämistä lailla. Kun kyseessä ovat erityistä tukea tarvitsevat lapset asiakasmäärä, 47 asiakasta sosiaalityöntekijää kohden, voi olla liian suuri. Lisäksi esitetään, että se voisi olla poikkeustilanteissa myös suurempi. Kun mitoitus on lastensuojelussa 30 asiakasta lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kohden, pystytäänkö sosiaalihuollossa vastaamaan lastensuojelusta siirtyvien lasten erityisiin tuen tarpeisiin suuremmalla asiakasmitoituksella?

Mitoitus ei saa johtaa siihen, ettei osaa lapsista määritellä erityistä tukea tarvitseviksi siksi, ettei heidän tarpeensa siirtäisi heitä mitoituksen piiriin.

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

-

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

-

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus on ristiriitainen: Ehdotetut sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät painottuvat rakenteellisiin, oikeudellista ja eettistä osaamista vaativiin ja koordinoiviin rooleihin, jotka ovat kauempana

kohtaavasta asiakastyöstä. Kuitenkin ehdotuksessa nähdään sosiaalihuollon ydintehtävänä sosiaalityö tavoitteellisena, suhdetavajaisena työnä asiakkaan kanssa. Sosiaalityöntekijöitä on tarkoitus säästötoimena vähentää.

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Kyllä

Perustelut tiiviisti?

SOSTE kannattaa ehdotusta, jonka mukaan hyvinvointialueella on oltava sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija, joka vastaa sosiaalihuollon toimintakokonaisuuden lainmukaisuudesta, laadusta ja asiakasturvallisuudesta sekä häiriötilanteisiin varautumisesta.

SOSTE pitää erityisen tärkeänä sosiaalihuollon sisällöllistä kehittämistä, toiminnan vaikuttavuuden edistämistä, sosiaalihuollon toimintakokonaisuuden yhteensovittamista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon integraation vahvistamista hyvinvointialueella.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus ei ole kannatettava eikä toteutettavissa oleva.

Asiakastietojen kirjaamisvelvoitetta ei tule keventää. Kirjaamisvelvoite on keskeinen asiakkaan ja myös työntekijän oikeusturvalle, sosiaalihuollon valvonnalle ja sosiaalihuollon vaikuttavuuden kehittämiseksi. Kirjaaminen on keskeinen väline tiedon tuottamiseksi. Ilman riittävää kirjaamista työn vaikuttavuutta ei voida arvioida ja seurata. Tätä vaikeuttaa myös ehdotus keventää asiakassuunnitelman tekemistä.

Kirjaaminen on tärkeää myös työntekijävaihdosten, työn jatkuvuuden ja monialaisen yhteistyön näkökulmasta.

Sosiaalihuollon kirjaamista on kehitetty pitkäjänteisesti. Ehdotus sen keventämisestä veisi kehitystä taaksepäin ja aiheuttaisi myös muutoksia tietojärjestelmiin, mistä syntyisi kustannuksia.

Tekoälyn hyödyntäminen voi selvästi vähentää kirjaamiseen käytettävää aikaa ja näin vapauttaa aikaa muuhun asiakkaan kanssa työskentelyyn. Kirjaamista helpotetaan jo osalla hyvinvointialueista hyödyntämällä tekoälypohjaista kirjaamista. Näitä mahdollisuuksia ei arvioida.

On myös muistettava, ettei kirjaaminen ole muusta työstä irrallista vaan parhaimmillaan yhdessä asiakkaan kanssa tilannetta jäsentävää työskentelyä.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

SOSTE ei kannata jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta perittävän maksun korotusta. Maksukorotukset koskisivat lähes kaikkia (99 %) kotipalvelun asiakkaita. Kotihoidon, kotipalvelujen ja muiden kotona asumista tukevien palvelujen tavoitteena on mahdollistaa turvallinen arki, ylläpitää toimintakykyä ja ehkäistä raskaampien palvelujen tarvetta. Maksujen korottaminen voi johtaa siihen, että asiakkaat vähentävät palvelujen käyttöä taloudellisista syistä tai viivyttävät avun hakemista. Tämä voi pitkällä aikavälillä lisätä erikoissairaanhoidon, ympärivuorokautisen hoivan ja muiden raskaiden palvelujen tarvetta sekä kasvattaa julkisia kustannuksia.

SOSTE muistuttaa, että säännöllistä ja jatkuvaa kotihoitoa saavat ihmiset tarvitsevat usein samanaikaisesti myös muita arkea ja kotona asumista tukevia palveluja, kuten ateria-, turva-, kuljetus- ja siivouspalveluja, joista peritään erillisiä maksuja. Asiakasmaksujen ja muiden välttämättömien menojen kokonaisuus voi nousta niin suureksi, ettei ihmisille jää riittävästi rahaa lääkkeisiin, ruokaan, asumiseen ja muihin välttämättömiin menoihin. Tämä on jo nykytilanteessa monille merkittävä ongelma. SOSTE korostaa, että jos tavoitteena on tukea ihmisten mahdollisuuksia asua kotona mahdollisimman pitkään, tulee heidän tarvitsemiensa palvelujen olla aidosti saavutettavia ja kohtuuhintaisia. Asiakasmaksujen korottaminen ei tue tätä tavoitetta, vaan voi johtaa palvelujen käytön vähentämiseen, avun hakemisen viivästymiseen ja raskaampien palvelujen tarpeen kasvuun.

Myös pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksuja ehdotetaan korotettavaksi. Korotusten arvioidaan kohdentuvan erityisesti hyvätuloisiin. Toisin kuin kotipalveluissa, palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa oleville asiakkaille on laissa säädetty käyttövara.

Esitystä asiakasmaksukorotuksista on tarkasteltava osana laajempaa kehitystä, jossa asiakasmaksuja on korotettu viime vuosina ja hallitus valmistelee samanaikaisesti merkittäviä korotuksia terveydenhuollon tasasuuruisiin asiakasmaksuihin. Vuonna 2025 terveyskeskusmaksuja korotettiin 22,5 prosenttia ja erikoissairaanhoidon maksuja 45 prosenttia. Eduskunnan käsittelyssä on esitys, jossa asiakasmaksut sidottaisiin hyvinvointialueindeksiin nykyisen kansaneläkeindeksin sijaan ja indeksitarkastukset tehtäisiin vuosittain. Tämän arvioidaan kasvattavan tasasuuruisia sote-maksuja kymmenen vuoden aikana arviolta 9 prosenttia enemmän kuin nykyinen järjestelmä. Lisäksi hallitus on esittänyt uusia korotuksia ja maksuja terveydenhuoltoon. Terveyskeskusmaksun enimmäismäärä nousisi noin 20 prosenttia ja korotuksia kohdistuisi myös muun muassa poliklinikka- ja päiväkirurgisiin maksuihin. Lisäksi valmistelussa on uusia maksuja terveydenhuollon tutkimuksiin ja toimenpiteisiin.

Asiakasmaksuihin tehdyt ja suunnitteilla olevat muutokset heikentävät merkittävästi palvelujen saatavuutta, minkä vuoksi niiden yhteisvaikutuksia on arvioitava kokonaisuutena.

On selvää, että asiakasmaksujen korotukset kasaantuvat samoille ihmisille. Maksurasituksen kasvu heikentää erityisesti pienituloisten, paljon sairastavien, pitkäaikaissairaiden, vammaisten, ikääntyneiden ihmisten ja lapsiperheiden toimeentuloa ja palveluihin hakeutumista.

Asiakasmaksulain mukaan maksu on alennettava tai jätettävä perimättä silloin, kun sen periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon tai lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteutumisen. Käytännössä asiakkaat eivät kuitenkaan aina tiedä oikeudestaan hakea maksun alentamista tai kykene sitä tekemään. SOSTEn selvityksen mukaan asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevat käytännöt hyvinvointialueilla ovat raskaita ja monimutkaisia. Lisäksi alustavien tietojen mukaan maksuja alennetaan varsin vähän hyvinvointialueilla. SOSTE esittää, että ennen asiakasmaksujen korottamista tulee varmistaa, että maksujen alentamisen ja perimättä jättämisen käytännöt toimivat aidosti ja yhdenvertaisesti.

Huojennusmenettelyjä tulee yksinkertaistaa ja automatisoida nykyistä enemmän. Lisäksi asiakasmaksulakiin on kirjattava velvoite alentaa tai poistaa terveyskeskus- ja poliklinikkamaksut, jos ne vaarantavat henkilön tai perheen toimeentulon.

SOSTE haluaa lopuksi muistuttaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen korottaminen on lyhytnäköinen tapa vahvistaa julkista taloutta. Lyhyen aikavälin lisätulot voivat johtaa pidemmällä aikavälillä suurempiin kustannuksiin ja merkittävään hyvinvoinnin heikkenemiseen.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

SOSTE katsoo, ettei esitysluonnoksen antama kuva lakimuutosten taloudellisista vaikutuksista ole uskottava. SOSTE huomautti jo sosiaalihuollon palvelu-uudistustyöryhmän loppuraporttiin jättämässään eriävässä mielipiteessä, että tietopohja hyvinvointialueiden sosiaalipalvelujen käyttäjämääristä ja kustannuksista on niin puutteellinen, ettei sen pohjalta ole mahdollista tehdä tietoon perustuvaa arviointia palveluihin tehtävien muutosten vaikutuksista.

Kuten esitysluonnoksessa todetaan, sen taloudellisiin vaikutusarvioihin liittyy epävarmuutta. Arviot perustuvat osittain rajattuun sosiaalihuollon seurantarekisterin aineistoon, valmistelussa tehtyihin asiantuntija-arvioihin työajan kohdentumisesta sekä oletuksiin.

Ehdotus sisältää yhteensä 55,3 miljoonan euron säästöt vuonna 2027 ja 100,6 miljoonan euron säästöt vuodesta 2028 lähtien. Esitysluonnoksen toimenpiteiden säästövaikutukset perustuvat henkilöstötarpeen vähenemiseen eli hyvinvointialueiden palkkakustannusten pienemiseen sekä asiakasmaksutuottojen kasvuun.

SOSTE on edellä muissa kohdissa tuonut ilmi, minkälaisia ongelmia ehdotettuihin säästötoimenpiteisiin liittyy esitysluonnoksen tavoitteiden ja palveluita tarvitsevien ihmisten näkökulmasta. Esityksessä tulisi arvioida nykyistä kattavammin myös pitkän aikavälin taloudellisia vaikutuksia. Palvelun tarve ei tule katoamaan, vaan lisääntymään. Lyhyen aikavälin säästötoimet voivat lisätä raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarvetta myös muilla sektoreilla, mikä heikentää uudistuksen kokonaisvaikuttavuutta sekä taloudellisesta että inhimillisestä näkökulmasta.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnoksessa on tunnistettu hyvin riskejä, joita lakiehdotukset sisältävät, mutta esitettyjen riskien toteutumista ei ole riittävästi arvioitu.

Esitysluonnoksessa ei ole arvioitu muiden, myös sosiaalihuoltoa koskevien, lakien ja uudistusten yhteyttä sosiaalihuoltolain muutosehdotuksiin esimerkkinä palveluvalikoiman periaatteista säättäminen, sosiaalipalveluissa käytettävää teknologiaa koskevat uudistukset ja sosiaalihuollon arviointi- ja suositustoiminnan kehittäminen. SOSTE katsoo, että olisi syytä tarkastella myös sosiaalipalvelujen tarpeeseen oleellisesti vaikuttavia päihde-, kriminaali- ja kotouttamispolitiikan muutoksia suhteessa esitykseen.

On esimerkiksi tunnistettu, että sosiaalihuollon saavutettavuudella on yhteys turvallisuuteen, rikollisuuteen ja yhteiskuntarauhaan, lähisuhdeväkivallan uhrien avun saamiseen ja moniin muihin yhteiskunnan sisäiseen turvallisuuteen ja ihmisten turvallisuuden kokemuksiin liittyviin asioihin. Ehdotettujen muutosten vaikutuksia ei ole kuitenkaan selkeästi arvioitu.

SOSTE katsoo, että sosiaalihuoltolain uudistuksen kumulatiivisia yhteisvaikutuksia suhteessa jo aiemmin hallituskaudella tehtyihin etuus- ja palvelumuutoksiin olisi pitänyt arvioida paremmin. Kumulatiivisilla yhteisvaikutuksilla tarkoitetaan sitä, miten yksittäiset muutokset kasautuvat tiettyihin ihmisryhmiin tai elämäntilanteisiin. Esityksessä on tunnistettu, että sosiaalihuoltolain muutokset ulottuvat ihmisryhmiin, joiden toimeentuloa ja selviytymistä on jo aiemmilla hallituksen päätöksillä heikennetty. Silti esitys sisältää ehdotuksia, jotka vaikeuttavat edelleen samojen ihmisryhmien pärjäämistä.

Yhteisvaikutusten arvioinnissa tulisi tarkastella lisäksi enemmän omaisten kuormitusta. Esitys ei anna riittävän selkeää kuvaa muutosten yhteisvaikutuksista läheisiin. Puutteelliseksi jää arvio siitä, mitä tapahtuu, kun palveluja yhtä aikaa väljennetään, kirjaamista kevennetään, maksut nousevat ja vastuu palvelujen kokoamisesta jää käytännössä enemmän asiakkaalle tai hänen läheiselleen.

Vaikutukset järjestöjen toimintaan

Kuntouttavaa työtoimintaa koskevan lain kumoamisen vaikutukset järjestöjen toimintaan on tunnistettu hyvin. Muutoksella on tunnistettu olevan taloudellista vaikutusta järjestöjen toimintaedellytyksiin. Sote-uudistus, työvoimapalvelujen uudistus ja järjestöjen toiminnan rahoittamiseen kohdistuneet säästöt ovat jo vaikuttaneet järjestöjen toimintaan.

Muiden ehdotusten vaikutukset sote-järjestöjen toimintaan ja niiden edustamiin ihmisiin on tunnistettu heikommin. Paine sote-järjestöjen tarjoamaan tukeen voi kasvaa ehdotettujen muutosten vuoksi samaan aikaan, kun niiden rahoitusta on vähennetty. Tämän yhteisvaikutuksia ei ole esitysluonnoksessa arvioitu.

SOSTEn Sosiaalibarometrin 2025 mukaan osa sosiaalityöntekijöistä ohjaa asiakkaita yhä enemmän järjestöjen tuen piiriin, koska hyvinvointialueella ei ole tarjota heille sopivia palveluita muun muassa palveluiden kiristyneiden kriteerien vuoksi. Syinä järjestöihin ohjaamiseen tuodaan esiin myös työntekijöiden suuret asiakasmäärät ja asiakkaiden vaikeutunut toimeentulo ja kasvaneet palvelutarpeet. Toisaalta osa sosiaalityöntekijöistä on vähentänyt ihmisten ohjaamista järjestöjen tuen piiriin koska järjestöjen toiminnat ja palvelut ovat vähentyneet järjestöleikkausten vuoksi.

Sosiaalibarometrin mukaan järjestöjen tuen piiriin ohjataan erityisesti vaativien elämäntilanteiden asiakkaita. Selvästi eniten sosiaalityöntekijät mainitsivat väkivaltatyötä ja kaltoinkohtelua sisältävät tilanteet. Lakiehdotuksessa palveluvalikoimasta poistettaviksi ehdotetuissa kasvatus- ja perheneuvoloissa tehdään yhteistyötä järjestöjen eroauttamis- ja väkivaltatoimintojen kanssa. Tilanne on erittäin huolestuttava, koska molempien toimijoiden resurssit ja toimintamahdollisuudet heikkenevät.

Barometrissa kolmannes sosiaali- ja terveysjohtajista ilmoittaa, että ihmisiä ohjataan enemmän järjestöihin hyvinvointialueen kustannusten hillitsemiseksi. Kyselyyn vastanneista sosiaali- ja terveysjohtajista 53 prosenttia katsoo, että järjestöjen tulisi ottaa nykyistä enemmän vastuuta ihmisten hyvinvoinnista. Samaa aikaan sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoitusta on jo leikattu huomattavasti tällä hallituskaudella ja uusista leikkauksista on päätetty.

Järjestöjen tilanne yhdistettynä nyt kommentoitaviin lakiehdotuksiin luo erittäin huolestuttavan kuvan siitä, mistä haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset saavat vastaisuudessa riittävät palvelut, avun ja tuen. Kun palvelutarpeen arvioinnista nyky muodossa luovuttaisiin ja siirryttäisiin tuen

tarpeen arviointiin, esityksessä todetaan, että asiakkaalle voidaan kertoa mahdollisuudesta käyttää myös yksityisiä, mukaan lukien kolmannen sektorin palveluja, ja tällainen tuki voi joissakin tilanteissa olla hänen tilanteessaan riittävää. On nähtävissä selvä riski, että säästöpainneissa asiakkaita ohjataan yhä kutistuvan järjestöjen tuen piiriin varmistamatta, että he saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Tilannetta tulisi arvioida kokonaisuutena haavoittuvassa asemassa ja vaikeissa elämäntilanteissa olevien ihmisten näkökulmasta.

Saarinen Erja
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry